

humanisták, az egyházi rend tagjai, különösen pedig a mezővárosokban tevékenykedő ferencsek és Erasmus budai körében fogalmazódtak meg az egész Európát megmozgató szellemi és lelki változás igényei. Az evangélikus és református egyházakká szerveződés időszakára 1570-re zárul le.

Először a városokban találtak visszhangra Luther Márton tanai – Buda, Pozsony, Sopron, Kőszeg, Nagyszombat falai között és a bányavidék városáiban. 1546-ban az öt felső-magyarországi város – Kassa, Eperjes, Bártfa, Kiszteben, Lőcse – külön esperesi kerületet alkot, két év múlva Melancthon nyomán Radácsi Mihály elkészíti az öt felső-magyarországi város hitvallását (*Confessio Pentapolitana*), végleges formában Stöckel

Lénárt bártfai elkész adja ki. A királyság főúri udvarai is korán befogadják az új hit terjesztőt. Predikátorok korán felünnnek Thurzó Elek kincstárto és Révay Ferenc nádori helytartó körében. A Mohácsnál elesett

Perényi Gábor özvegye, Frangepán Katalin támogatásával fordította le Komját Benedek Nyalábváron, és adta ki Krakókban az első magyar nyelvű nyomtatott könyvet *Szent Pál levelei magyar nyelven* címmel.

Bevezető gondolatai a bekérek készülő Magyarország jövőjével foglalkoztak. Melancthon 1534-ben Nádasy Tamásnak írott levelében hasonlóan látta a sárvári udvar jelentőségét: „Nagy költséggel iskolát alapítasz és felszítod az érdeklődést a tudományok iránt... gondolsz az utókorra... bi-zoi a békében és Pannónia jobb jövőjében... a török kiűzése után.”

Az Erdélyi Fejedelemséghez és a török megszállta területekhez hasonlóan a királyság vásársávján a mezővárosok a reformáció korai és erős

otthonai lettek: Tolna, Pápa, Szenc, Vác, Gyöngyös. Hasonlóképpen Tokaj, Tarcal, Sárospatak és az alföldi kereskedővárosok a Wittenberg, Heidelberg, Genf, Zürich s Fejedelemség tájai között ivelő szellemi hid

pillerei lettek. Így működött Melancthon legjobb magyar tanítványa, Szegedi KISS István. A királyság peremére szorult Szikszó lelkipászora, Benczédi Székely István írta az első magyar nyelvű világtanítást, *Chronica ez világnak jelles dolgaírói* címmel (Krákko, 1559). Kalvin tanai

rohamosan elterjednek a köznevelés körében is, és felünnnek Szervét Mihály tanításának hívei. Megalakulnak az evangélikus és a református egyházak püspökségei. A század végére a lakosság csaknem 90 százaléka reformált egyházak híve lett, a szepességi németekkel s az északi vidékek szlovák lakóival együtt. A reformáció történelemszemlélete, világmagyarázata mindenkinek lelki támaszt adott a nehéz időkben. Védte a tör-

vényességet, ösztönözte a szorgalmat, a tanulást, ébren tartotta a megújulási készséget, és ostromozta a szociális igazságtalanságokat. Nagy hatással volt a városok és mezővárosok közgondolkodására. A kereskedésnek pedig isteni elhivatottságot kölcsönzött: „Az igazi, Isten szerint való kalmár-

ság és kereskedés jó és kedves Isten előtt.”